

ZÁKLADY MEZINÁRODNÍ A OBRANNÉ POLITIKY EVROPSKÝCH NEUTRÁLNÍCH STÁTŮ

Ekonomicko-sociální a politicko-bezpečnostní přeměny ve státech střední a východní Evropy, vznik nových ohnisek napětí, urychlující se procesy západoevropské integrace a další projevy hektického vývoje po skončení éry studené války zasáhly pochopitelně i relativně nejstabilnější evropskou část - neformální společenství neutrálních států. Je samozřejmé, že nestojí stranou ekonomického, politického a vojenského vření. Některý stát je ovšem více zainteresován na bezpečnostních otázkách, jiný na hospodářské spolupráci. Ve všech ale probíhají aktivní diskuse o tom, zda bude výhodné zbavit se „pout“ neutrality a postupně se hlouběji a šířeji zapojovat do evropských integračních procesů s cílem završit tyto trendy plným členstvím v Evropských společenstvích, v Západoevropské unii či v Severoatlantické alianci.

◆ *Švýcarská konfederace*

Ve skutečnosti jedinou evropskou zemí, jejíž neutralita je zaručena mezinárodním společenstvím (Vídeňským kongresem v roce 1815), je Švýcarsko.

Statut ozbrojeného neutrálního státu striktně dodržuje, podařilo se mu zůstat stranou všech evropských konfliktů.

Koncepce celkové obrany je v Ústavě definována jako „uhájení nezávislosti vlasti proti vnějšímu nepříteli, udržení vnitřního klidu a pořádku, ochrana svobody a práv konfederace a podpora jejího společného blahobytu“. Z toho vyplývají i základní politicko-bezpečnostní cíle Švýcarska: obrana míru a nezávislosti, schopnost sebeurčení a svobody, ochrana národní svobody jednání a obyvatelstva a uhájení celistvosti státu.

Vzhledem ke změně klimatu v Evropě začalo Švýcarsko v posledních letech přehodnocovat defenzivní zaměření své zahraniční politiky, tak typické pro menší státní celky. Aktivněji se začalo účastnit procesů vytváření důvěry, budování kolektivní bezpečnosti v Evropě a rozvíjení dialogu se zeměmi tzv. třetího světa. Podalo žádost o vstup do Evropského společenství, zvažuje možnost členství v OSN. Účastnický komponent se tedy stále více začíná prosazovat v jeho zahraniční, bezpečnostní a v obchodní politice.

Důležitým obranným nástrojem pro interpretaci mírové zahraniční linie Švýcarska je jeho armáda. Země helvetského kříže není a nebyla členem žádné aliance, její politika se zakládá na trvalé ozbrojené neutralitě, která je základem a současně i prostředkem k zajištění národní bezpečnosti. Mezi základní úkoly švýcarské armády patří zadržovat protivníka před uskutečněním agrese, vést bojovou činnost formou obranného boje, klást odpor na území obsazeném nepřítelem a poskytovat pomoc civilnímu obyvatelstvu. K věrohodnosti švýcarské strategie odrazování bezesporu patří zachování miličního systému výstavby armády. O Švýcarech se říká, že nemají speciální ozbrojené síly, ale v případě potřeby se celá země může stát „autoarmádou“. V praxi to znamená, že po mobilizaci může mít švýcarská armáda k dispozici asi 625 000 osob a několik desítek tisíc příslušníků domobrany.

Je ale také pravda, že v posledních letech není mínění veřejnosti o branné službě a armádě vůbec tak příznivé jako v minulosti. Dokonce bylo vyhlášeno referendum, které mělo rozhodnout o samotné existenci ozbrojených sil. Největší výhrady byly k ekonomickým a finančním potřebám na udržování nákladného miličního systému. Přestože je Švýcarsko jednou z nejbohatších zemí světa, prostředky, které vynakládá na obranu, jsou limitovány. Proto se také začíná stále více zapojovat do kooperačních zbrojních projektů evropských států Atlantické aliance. I to je jeden ze způsobů, jakým je konfederace stále více vtahována do procesů evropské integrace.

◆ *Rakouská republika*

Státní nezávislost Rakouska garantovaly deset let po skončení druhé světové války čtyři její vítězné mocnosti zrušením okupačních zón a podpisem Státní smlouvy o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska. Podmínkou ovšem byla neutralizace země, kterou ve stejném roce vyhlásil rakouský parlament. Neutrální Rakousko vyhovovalo především tehdejšímu Sovětskému svazu. Na rakouském území byly totiž až do vyhlášení neutrality dislokovány jednotky americké armády,

ale i jiných západních armád, což překáželo při uplatňování sovětské zahraniční politiky vůči Maďarsku a celému jižnímu křídlu Varšavského paktu.

Základní cíl současné obranné politiky Rakouska lze charakterizovat jako ochranu rakouského lidu a základních hodnot státu, zejména zachování nezávislosti a územní integrity a podporu míru a stability v regionálním a globálním měřítku. Směrnice vojenské národní obrany tento hlavní úkol dále konkretizuje: zamezit vtažení Rakouska do ozbrojeného konfliktu, odvrátit vojenský útok zachováním přiměřené strategie odstrašování, plnit povinnosti vyplývající z mezinárodního práva, zabránit zneužití neutrálního území pro vojenské účely jiných států a obnovit teritoriální integritu, pokud by byla narušena.

Rakouská doktrína zdůrazňuje, že neutralita není politickým cílem sama o sobě, ale spíše prostředkem k dosažení politických cílů, jimiž jsou zachování nezávislosti Rakouska a celistvosti jeho území.

Státní hranice Rakouska s členskými státy NATO měří 1214 km, se zeměmi bývalé Varšavské smlouvy 924, se Slovinskem 311 a se Švýcarskem 164 km. Tato různorodost způsobila, že je vůči sousedům značně citlivé. Projevilo se to zejména po pádu komunistických režimů ve východní Evropě a po vypuknutí občanské války v Jugoslávii. Především z „libanonizace“ tohoto konfliktu má Rakousko značné obavy. Navíc je tento problém spojen s velkým přílivem utečenců na rakouské území a s potenciálním nebezpečím, že státní hranice překročí vojenské formace cizích států. Rakousko proto posiluje jednotky pohraniční stráže a procvičuje operační situace Bundesheeru při překrytí státní hranice. Ministerstvo obrany zároveň poukazuje na bohaté zkušenosti Rakouska z „mobilizace“ svých jednotek při krizích v sousedních státech (Maďarsko 1956, Československo 1968, Slovinsko 1991).

Vzhledem k současné vojenskopolitické situaci v Evropě se částečně mění i úkoly rakouských ozbrojených sil. Jejich organizace musí být mnohostrannější a především musí disponovat kvalitnějším potenciálem a mobilnější strukturou pro uspokojování nových požadavků včetně obrany „všech azimutů“. O tom, že armáda zůstává v rakouském systému všeobecné národní obrany nezastupitelným orgánem, svědčí i skutečnost reálného růstu vojenských výdajů. Jenom pro srovnání: Rakousko vydává v posledních letech na obranu v průměru na jednoho obyvatele asi 160 amerických dolarů ročně, zatímco bývalá ČSFR vydávala okolo 60 dolarů.

I když oficiální politické kruhy v Rakousku mají nadále zájem o zapojení země do Evropských společenství, rakouská veřejnost již několikrát vyslovila s touto žádostí nesouhlas. Souviselo to zřejmě i s někdejšími obstrukcemi při ratifikaci maastrichtských dohod a koneckonců i s menším zájmem Západu jednat o přijetí neutrálních evropských zemí do svých vojenskopolitických uskupení.

◆ Švédské království

Nejsilnější tendence ke změně zahraniční a obranné politiky evropských neutrálních států můžeme pozorovat ve Švédsku. Je to dáno jednak tím, že Švédská neutralita je pouze výsledkem více než stopadesátiletého národního

konsenzu bez jakéhokoli ústavního zakotvení a garantování mezinárodním společenstvím, ale také historickým vývojem a v současnosti i stavem ekonomiky.

Postupem času se Švédskému království stále obtížněji dařilo držet se stranou konfliktů vzniklých na evropském kontinentu. Nemálo Švédů se např. angažovalo v sovětsko-finské zimní válce ve prospěch svého skandinávského souseda, včetně přímé účasti v jeho ozbrojených silách. Méně slavnou úlohu sehrála švédská vláda ve chvíli, kdy po skončení druhé světové války vydala Sovětskému svazu německé vojáky a pobaltské uprchlíky. V poválečné éře studené války hrálo Švédsko roli skandinávského nárazníku mezi Finskem, svázaným smlouvou s SSSR, a Norskem - členským státem Severoatlantické aliance.

Krach komunistických režimů v Evropě, rozpad Varšavské smlouvy a Sovětského svazu postavil Švédsko, a nejen je, do nové situace, která zřejmě již tak striktně nevylučuje přijetí neutrálních zemí do existujících západních společenství. Zdá se, že Švédsko (především jeho vláda) hodlá této nové konstelace plně využít i vzhledem k nynějším, v minulosti prakticky absentujícím ekonomickým problémům. Proto také švédské politické kruhy vyvíjejí snahy vedoucí i integraci království do standardních evropských uskupení. Týká se to především vstupu do Evropských společenství. Jejich Komise v červnu loňského roku akceptovala žádost Švédska o členství s tím, že jednání o něm by měla být zahájena po ratifikaci maastrichtských dohod, s perspektivou přijetí za řádného člena asi v roce 1995.

Největší problém spočívá v tom, zda a nakolik bude Švédsko ochotno respektovat a prosazovat společnou zahraniční a obrannou politiku Evropských společenství. Ta navíc není ještě stále zcela přesně vymezena a formulována. V plné shodě zřejmě není ani mínění švédské veřejnosti a vlády. Podle průzkumu organizovaného koncem loňského roku bylo proti vstupu do Evropských společenství asi 41 % obyvatel, zatímco přívrženců evropské dvanáctky bylo jen 35 procent. Čím více apologetů ztrácí myšlenka zapojení země do evropské integrace, tím větší jsou aktivity vlády. Ta již projevila např. zájem i o vstup do vojenské aliance - Západoevropské unie, a dokonce přislíbila vyčlenit kontingent švédské armády do smíšeného francouzsko-německého armádního sboru, který by se měl stát jádrem tzv. Eurosboru. K participaci na něm se ovšem ještě oficiálně nevyjádřili ani představitelé ortodoxních členů Severoatlantické aliance.

Jaké jsou tedy trendy nové bezpečnostní a obranné politiky Švédska? Jeho ozbrojené síly disponují celkem 63 tisíci příslušníků. Při mobilizaci jsou sice schopny se rozrůst na téměř 800 tisíc osob, ale v případě rozsáhlejší agrese ani tento počet nemůže zajistit obranu země. Největší riziko pro Švédsko i nadále představuje bývalý SSSR, zejména militarizovaný poloostrov Kola, který je od švédských hranic vzdálen ani ne 200 km. Proto v budoucnosti bude mít Švédsko zájem na opuštění principu neúčasti v blocích. Současně však nelze předpokládat, že by dovolilo přítomnost cizích vojenských jednotek a zařízení na svém území. Bude se snažit i nadále zabezpečovat svoji suverenitu vlastními obrannými prostředky.

V současnosti se však švédská armáda potýká se značnými problémy. Vyplývají např. z rozdílu mezi požadavky a skutečností při financování obranného potenciálu, ze slabší operační vycvičenosti vojsk, z nedostatku aktivních poddůstojníků či odborných pedagogů.

♦ Finská republika

Na rozdíl od Švédska byly finské snahy o vstup do západní Evropy a zapojení do výstavby evropského bezpečnostního systému minimálně do počátku sedmdesátých let značně rozpačité. Na vině jistě byla především sovětsko-finská Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1948. Dokument mj. finské straně ukládal poskytnout bývalému Sovětskému svazu pomoc při zajištění jeho obrany, pokud by eventuelní útok byl veden přes území Finska.

Tato smlouva, často označovaná jako poslední relikv stalinové éry, byla zrušena teprve v lednu 1991. Současně byla podepsána nová, nyní rusko-finská Smlouva o neútočení a spolupráci, která podobný závazek pochopitelně nezahrnuje. Obě země se pouze zavazují, že proti sobě nepoužijí sílu a že budou respektovat společnou 1270 km dlouhou státní hranici. Nová smlouva byla uzavřena na deset let s tím, že se její platnost bude automaticky prodlužovat o dalších pět let, jestliže ji některá ze stran nevypoví. Mohla by být také konečnou tečkou a zapomenutím za vyčerpávajícími válkami s SSSR v období let 1939 až 40 a 1941 až 44.

Poté, co se Finsko i oficiálně vymanilo ze „sovětského pouta“, jeho úsilí o integraci do západní Evropy je zcela zřejmé. Finsku jde především o členství v Evropských společenstvích, což je motivováno ekonomickými důvody. Stejně jako Švédsko a další neutrální země Evropského sdružení volného obchodu uvažuje i Finsko o přijetí za člena této organizace v prvním pořadí. V souladu s tímto záměrem finská vláda nadále intenzivně hledá způsob, jak se vymanit ze své neutrality, aniž by to vedlo k nějakým nepřijemným a nedůstojným závazkům, jak tomu bylo v případě smlouvy se SSSR.

Finsko se svým nejaderným statutem a mírovou zahraniční politikou, jejímž vyjádřením je i skutečnost, že Helsinky se staly symbolem politického řešení evropských problémů a krizí, přispívá značnou měrou ke stabilitě regionu severní Evropy.

Hlavním cílem finské obranné politiky je zachovat svobodu a nezávislost země a uchránit ji od vtažení do ozbrojeného konfliktu. V mnohém to ovlivňují geografické podmínky. Vojenská doktrína Finska počítá s obranou všech částí území. Tedy jak nejlidnatější a průmyslové jižní části, tak i severního Laponska. Všechny totiž mají svůj specifický strategický význam. Finské území také spojuje evropský Západ s Východem. Největším objektem zájmu a ohrožení pochopitelně i nadále zůstává jako v případě Švédska poloostrov Kola s téměř absolutní škálou nejničivějších prostředků jaderného napadení.

Při uplatňování bezpečnostní politiky sehrávají významnou úlohu ozbrojené síly. Jejím hlavním úkolem je - v duchu již uvedené obranné priority - znemožnit každému z možných agresorů narušení finského území. To znamená přesvědčit ho, že každý útok proti Finsku by byl pro protivníka neefektivní z hlediska času, použitého lidského potenciálu a techniky. Jinými slovy: vojenským cílem ochrany a obrany finského území je způsobit útočníkovi takové ztráty, které by převýšily jeho předpokládané výhody.

Finsko se svými 4,8 miliónu obyvatel má asi jedním miliónem vycvičených záložníků, z nichž plně mobilizovaných je téměř 700 tisíc. Základním vojenským výcvikem v trvání 8 až 11 měsíců prochází ročně asi 30 000 mladých Finů, zdokonalovacích

cvičení se každý rok účastní až 50 tisíc mužů. Je zřejmé, že vzhledem k rozloze země a nejadernému charakteru by Finsko nebylo schopno se bránit většímu agresorovi. Do budoucna má proto zájem nejen o účast v Evropských společenstvích, ale i v západních vojenských uskupeních, která by garantovala jeho suverénní rozvoj.

◆ *Irská republika*

Aby byl výčet úplný, ještě malá zmínka o posledním z evropských neutrálních států - o Irsku. Nejblíže k pravdě bude asi tvrzení, že většina ze 3,4 miliónu Irů nikdy nechtěla a nechce sloužit zájmům britského královského rodu, tedy Velké Británie. Svoji neutralitu Dublin nepovažuje ani v nejmenším za element, který je vyděluje z evropského dění. To nakonec potvrzuje i členství Irské republiky v Evropských společenstvích. Její neutralitu lze považovat za přísně lokální a v evropském kontextu za málo významnou.

Je zřejmé, že integrační procesy západní Evropy budou postupně zahrnovat i další kontinentální regiony. Nezáleží však jenom na nich, jak rychle se budou integrovat do „velké Evropy“. Rozhodující slovo budou mít západní společenství. Především ona budou určovat pořadí států při rozšiřování své členské základny. Zcela prioritní postavení v tomto smyslu zaujímají zmíněné ekonomicky silné a politicky zcela stabilizované neutrální země Evropy. Jejich vstup do západní Evropy by mohlo podstatně brzdit pouze oddalování korekce jejich neutrálních statutů nebo nesouhlas veřejnosti s členstvím v integračních uskupeních.

Literatura:

- **Die Neutralität im Wandel aufgrund der sich verändernden politischen Lage in Europa.** Landesverteidigungsakademie 1992. Vídeň.
- **Malá československá encyklopedie.** Akademia 1987. Praha.
- **Military Balance 1992-93.** IISS 1993. Londýn.
- **Seminář k vojenským doktrínám 16. 1. - 5. 2. 1990.** Vídeň.
- **Seminář k výkladu a posouzení vojenských doktrín 8. - 11. 10. 1991.** Vídeň.